kerk in actie

Protestantse Kerk

FOTOTENTOONSTELLING ZAMBIA

fotograaf:

JOHANNEKE KROESBERGEN

Van 2012 tot en met 2017 was Johanneke Kroesbergen samen met haar man Hermen door Kerk in Actie uitgezonden naar Zambia. Ze werkten daar beiden als docent aan het Justo Mwale University in de hoofdstad Lusaka. Aan deze universiteit worden predikanten opgeleid voor kerken in Zambia en omliggende landen. Johanneke en Hermen Kroesbergen gaven daar les in systematische theologie, ethiek en godsdienstwetenschappen.

Johanneke zegt over haar werk als-docent in Zambia:
“We dragen niet alleen kennis over, maar stimuleren studenten vooral om zelf eerlijk en nieuwsgierig naar hun geloof te kijken. En om vragen te stellen. Waarom doen we eigenlijk wat we doen? Wat geloven we? We hopen dat onze studenten op hun eigen, Afrikaanse manier inhoud geven aan hun geloof. Zodat het past binnen hun cultuur. Want theologie krijgt pas betekenis, als je het toepast in je dagelijks leven.”

Ook in haar fotografie laat Johanneke Kroesbergen deze open houding zien. De foto’s tonen respect voor de Afrikaanse eigenheid. Een aantal foto’s gaan over hekserij in Zambia. Over dit onderwerp kunt u een toelichting lezen. In januari 2018 promoveert Johanneke op het onderwerp Satanisme.

ZAMBIA IMPRESSIE

Straatbeeld van Katete

Streetscene from Katete

Kinderen in het dorp

Children in the village

Lopen

Walking

Zambiaanse buitenwijk

Zambian suburbia

Vrijdagmiddag

Friday afternoon

Aanbidding

Worship

Stadsleven in Kitwe

Kitwe city life

Hangplek en schoenenwinkel

Stand and Shoe center

JUSTO MWALE UNIVERSITY

Opluchting bij diplomering

Relief (Graduation)

Diplomering

Graduation

Het winnende team (sport)

The winning team (sports)

Op de rug dragen (Vrouwen Ministerie)

Huckepack (Women's Ministry)

Gered door de bel (studenten)

Saved by the bell (students)

Studenten in de klas

Students in class

Studenten & docent

Students & Lecturer

HEKSERIJ, GEESTEN EN BIJGELOOF

Dramaspel *De vingers van Thomas*

De vingers van Thomas 1

Fingers of Thomas play 1

De vingers van Thomas 2

Fingers of Thomas play 2

De vingers van Thomas 3

Fingers of Thomas play 3

De vingers van Thomas 4

Fingers of Thomas play 4

De vingers van Thomas 5

Fingers of Thomas play 5

De vingers van Thomas 6

Fingers of Thomas play 6

EERST ZIEN, DAN GELOVEN

“Heksen en Satanisten, bestaan die echt?” vraagt een vrouw op de voorste bank. “Hoe word je het?” wil een jongen weten. Achter in de kerk steekt een man zijn hand op. “Hoe herken je ze, en wat kun je ertegen doen?” Ik ben in een katholieke kerk voor een workshop over hekserij en satanisme. Zambianen leven in een wereld met heksen, satanisten, boze geesten en andere krachten die het op hen gemunt hebben. Helemaal zeker zijn ze niet over het bestaan daarvan. Dit maakt de onzekerheid en dreiging alleen maar groter. *‘The Fingers of Thomas’* is de naam van de werkgroep, die deze workshop geeft. Net als de ongelovige Thomas in de Bijbel geldt voor hen het motto *‘eerst zien, dan geloven.’*

Angst, jaloezie en schuldgevoel en ongelijkheid

Hekserij is een ‘hot issue’. Mensen vertellen dat ze met hun eigen ogen hebben gezien, dat een heks een boom in haar tuin had waar geld aan groeide. Er zijn verdenkingen, en er is angst. De *Fingers of Thomas* gaan niet in discussie over of heksen al dan niet bestaan. Wel leggen ze uit dat hekserij te maken heeft met angst, jaloezie en schuldgevoel. Wie zich bedreigd voelt door heksen gaat ze overal zien: wanneer iets misloopt, wanneer je pech hebt, wanneer je je niet lekker voelt. In een vicieuze cirkel zorgt angst voor heksen voor meer angst. Vaak heeft angst voor heksen iets te maken met ongelijkheid. Wie rijk is, vreest behekst te worden door anderen die minder hebben. Wie arm is, loopt voortdurend het risico om beschuldigd te worden van hekserij. Wie niet bang is, niet jaloers is, en zich niet schuldig voelt, heeft minder last van hekserij. Werk aan jezelf om hekserij tegen te gaan.

Gevoel er niet bij te horen

Satanisme is, volgens Zambianen, een ‘moderne’ versie van hekserij. Net als heksen veroorzaken satanisten ongeluk. Ze doen dat in opdracht van Satan, die hen in ruil daarvoor rijk maakt. Satanisme bestaat ook in Europa en in de VS. Veel Zambiaanse satanisten waarmee de *Fingers of Thomas* in contact zijn geweest, hadden het gevoel dat ze er in hun familie of op school niet bij hoorden.

Wees niet bang

Centraal in hekserij en satanisme is de angst. Angst om het volgende slachtoffer te zijn. Angst dat blijkt dat jij ook een satanist bent. Angst omdat een onbekende macht het op jou voorzien heeft. De *Fingers of Thomas* leggen uit dat angst niet per se slecht is. We zijn bang voor wat ons kan kwetsen en voor het onbekende, en op die manier worden we beschermd tegen gevaarlijke situaties. We vrezen God, omdat Hij zoveel groter is dan wij mensen. Maar angst kan ook teveel worden. Wanneer we zo bang zijn dat we overal gevaar zien, en overal heksen en satanisten op de loer weten te liggen. Wanneer we de kinderen wakker maken om één uur ’s nachts en

om drie uur ’s nachts om met hen te bidden tegen kwade krachten. De *Fingers of Thomas* benadrukken dat de Bijbel zegt *“Wees niet bang”.* Wie vertrouwt op God hoeft niet ’s nachts op te staan om te bidden. Je bent ook in Gods hand als je slaapt.

Traditionele medicijnen
Naast hekserij en satanisme is het gebruik van traditionele medicijnen zoals bladeren, schors en wortels van inheemse bomen en planten iets waar veel mensen onzeker over zijn. Afrikaanse geneesmiddelen zijn niet, zoals in Nederland gebruikelijk is, alleen bedoeld voor medische problemen. Traditionele medicijnen zorgen ervoor dat het weer goed met je gaat, op alle fronten: in je huwelijk, in zaken, en in gezondheid. Voor niet-levensbedreigende ziektes, zoals een griepje, milde malaria of verkoudheid, kent bijna iedereen wel een huismiddel. Als er iets serieus mis is op lichamelijk gebied gaat men naar het ziekenhuis. Maar bij onverklaarbare langdurige ziektes, of bij aanhoudende pech en problemen in het leven, gaan veel mensen naar de traditionele genezer of *nganga*. Als het niet goed met je gaat, dan ligt dat in de Afrikaanse opvatting aan een verstoring in de verhouding met de spirituele wereld. De *nganga* heeft een direct lijntje met de spirituele wereld en kan onderscheiden waar het probleem zit, en je vervolgens het juiste medicijn geven.

Geheime bezoeken aan traditionele genezers
Christenen in Zambia hebben moeite met de traditionele geneeswijzen. Vanuit hun christelijke perspectief zijn de geesten en voorouders in de spirituele wereld demonen, waarmee elk contact vermeden moet worden. Wie naar een *nganga* gaat is dus onchristelijk bezig en zou zelfs bezeten kunnen raken. Aan de andere kant: waar moet je heen als je altijd maar pech hebt? Een dokter in het ziekenhuis kan er niks aan doen. Dus worden *nganga*’s vaak in het geheim bezocht.

Manipuleer anderen niet
Tijdens de workshop leggen de *Fingers of Thomas* uit dat het ook anders kan. Traditionele medicijnen kunnen op drie verschillende niveaus werken: puur lichamelijk, psychologisch, of spiritueel. Voor de *Fingers of Thomas* zijn medicijnen, die lichamelijk of psychologisch werken op degene die ze gebruikt toegestaan. Het manipuleren van anderen overschrijdt een grens, en voor relaties met de spirituele wereld heb je geen medicijnen nodig, daar ben je Christen voor.

Toneelstuk met witchdoctor Koko
De uitsmijter van de driedaagse workshop is een interactief toneelstuk op het kerkplein. De jeugd rent de kerk uit om vooraan te kunnen zitten. We horen een hoog, blaffend, geluid, als van een hyena. Er klinkt een trommel. Een vrouwenstem begint te zingen *“voor we vandaag gaan slapen hebben we de heks gevonden.”* Door het hek zien we drie mannen aankomen: de wachter, die nu op de trom slaat;

en twee mannen in witte gewaden: dr. Koko en zijn woordvoerder. Dr. Koko spreekt in raadselen, die door zijn woordvoerder geïnterpreteerd en uitgelegd worden.
Een *witchdoctor* is een spirituele expert, die heksen en hekserij kan herkennen. Op het Zambiaanse platteland komen regelmatig *witchdoctors* langs in dorpen om tegen vergoeding de plaatselijke heks op te sporen en te straffen. Het toneelstuk laat zien hoe dat gaat. Dr. Koko pakt een wit vel papier. Zijn woordvoerder loopt rond met een ratel, waarmee hij het publiek lijkt te onderzoeken. Hij wijst een jongen aan, die wat verlegen naar voren komt. De jongen moet een zwart poeder over het witte papier strooien. Dr.Koko maakt wat mysterieuze armgebaren en houdt het papier in de lucht. Er zijn letters op verschenen: 'Miss Makondo' staat er nu. Miss Makondo komt naar voren, en even later is er ook een tweede vrouw aangewezen. Eén van beiden is een verpleegster van de Copperbelt, zegt dr. Koko. Het orakel zal laten zien wie van hen dit is. Beide vrouwen moeten hun handen insmeren met zeep. Dr. Koko en zijn woordvoerder laten het publiek twee teilen met water zien. Als ze hun handen wassen wordt het water bij de ene vrouw paars, bij de ander blijft het kleurloos. Het toneelstuk herhaalt de keuze tussen twee personen verschillende keren, waarbij het orakel steeds op een andere manier werkt. Een holle pompoen aan een touw aan het plafond blijft in het midden hangen bij de 'schuldige'. Een stukje krantenpapier vat onverwachts vlam. Magie! Op het laatst ontdekken dr. Koko en zijn assistenten ook nog een slang in een boom op het plein, waarop de dichtstbijzijnde toeschouwers in paniek wegvluchten.

Alle trucs uitleggen - laat je niet bang maken
Na afloop nodigen de *Fingers of Thomas* het publiek uit om dichterbij te komen en leggen uit, dat de orakels niks met magie te maken hebben. Het papier waarop de naam verscheen: de naam was met kaarsvet geschreven, dat zichtbaar werd door de as. Met citroensap en een kaarsvlam kun je iets vergelijkbaars doen. Het verkleurde water is een zuur-base reactie. Door azijn bij het verkleurde water te doen kun je het zelfs weer kleurloos maken. Dr. Koko wist dat Miss Makondo van de Copperbelt kwam, omdat ze dat in één van de gesprekken met de *Fingers of Thomas* had verteld. Alle trucjes worden uitgelegd. Zambiaanse *witchfinders* gebruiken de scheikundige trucs, maar het belangrijkste instrument van de *witchfinder* zijn verhalen. Assistenten van de *witchfinder* gaan soms wel een halfjaar van tevoren naar een dorp om te horen welke roddels de ronde doen. Als de *witchfinder* dan komt, lijkt hij een helderziende die alles over iedereen weet. Het doel van de *Fingers of Thomas* is om mensen minder vatbaar te maken voor de trucs die worden toegepast door de *witchfinders*. Laat je niet bang maken; *'eerst zien, dan geloven'* is de boodschap.

Johanneke Kroesbergen (ingekort weblog van 8 mei 2017 op website Kerk in Actie)